

Leefbaarheid in achterstandswijken: Amsterdam Nieuw-West, Geuzenveld-Slotermeer in 't bijzonder.

Gespreksnotitie Arnold M.M. Paalvast voor het Rondetafelgesprek Tweede Kamercommissie voor Wonen en Rijksdienst op 31 oktober 2013 (op persoonlijke titel)

Amsterdam, 28 oktober 2013
Laatst bijgewerkt op 27 november 2021

Herkenning

Bij de uitnodiging die ik kort voor dit overleg kreeg, zat een RIGO-rapport¹, dat op pagina 36 het aandeel niet-westerse allochtonen als dé belangrijkste indicator voor leefbaarheid in Amsterdam Nieuw-West in 2012 noemt. Het is nooit met zo veel woorden publiek gezegd, maar het was toch een publiek geheim dat dát de belangrijkste agendapunt was achter het meest massale sloop/nieuwbouwprogramma van het naoorlogs Europa: in wat nu Nieuw-West heet. In de terminologie van de oratie van Vincent van Rossem² heet zo'n programma waarschijnlijk *stedenschennis*.

Vanuit eigen leefbaarheidsonderzoek rond 2004 herken ik althans dat eerste element in de rangorde van leefbaarheidsindicatoren. Het werd me ook bevestigd in de film *Zomer in Slotermeer*, van Remy Vlek³, en in de serie portretten van pioniers van Slotermeer⁴, die ik als fotograaf samen met de journalist Shirley Brandeis maakte. Nieuw-West, en Slotermeer in het bijzonder, kent een zeer groot aandeel bewoners met een achtergrond van immigratie uit vooral Turkije en Marokko.

Echter, uit een onderzoek naar verhuisgeneigdheid bleek dat die immigranten en hun nazaten het wonen met andere immigranten in een eigen buurt nu juist bijzonder op prijs stellen! Het essentiële leefbaarheidsprobleem is dus niet sec het aandeel niet-westerse immigranten, maar het problematische samen leven in een wijk. Mensen klagen over burens die geen woord Nederlands spreken. Vooral oudere autochtone Nederlanders voelen zich er zeer ongemakkelijk, *lost in familiar places*⁵, en niet zelden gewoon gediscrimineerd. Dit contrasteert sterk met de kernboodschap in het Amsterdamse beleid voor het wonen, al jaren en nu vooral als het gaat om de herziening van het bestuurlijke stelsel van Amsterdam⁶: een zogenaamd *ongedeelde stad*. Geringe betrokkenheid en organisatiegraad bij de bevolking van Nieuw-West heeft het rond 2000 wel erg gemakkelijk gemaakt om duizenden huishoudens door sloop/nieuwbouw te verplaatsen. Vanuit Osdorp zijn de reacties in dit verband wat minder negatief.

Het ligt voor de hand dat het moeizame van dat samen leven van verschillende bevolkingsgroepen zich vooral voordoet in de openbare ruimte – niet binnenshuis. Verloedering van woningen en openbare ruimte bleek uit een groot onderzoek door Joop Hofman Allianties rond 2007 dé grootste kopzorg van de bewoners van Slotermeer. Hoewel er zeker op af te dingen is, is het wel een feit dat deze verrotzooiing in verband werd (en wordt?!) gebracht met de massale en geconcentreerde immigratie. Het enorme percentage niet-westerse immigranten in sommige delen van Nieuw-West en hun

1. *Onderscheid in leefbaarheid. Ontwikkeling van de leefbaarheid 2010 - 2012*. RIGO Research & Advies. Atlas voor gemeenten.
2. Te vinden op bijvoorbeeld www.amsterdamsebinnenstad.nl/binnenstad/239/oratie-vincent-tekst.pdf
3. <http://www.filmwerk-remyvlek.nl/>
4. <http://www.meerwaldt.nl/pioniers.html>
5. Shapiro, Edward R. & A. Wesley Carr (1991) *Lost in familiar places. Creating New Connections between the Individual and Society*. New Haven & London: Yale University Press. . [Toevoeging september 2014 en 2017: Dit verschijnsel roept vragen op over uitsluiting. De suggestie van media en politici is vaak dat groep A eenzijdig groep B uitsluit. Maar hoe kun je iemand op cultureel vlak uitsluiten die nooit enig onderdeel van de omringende cultuur is geweest of wilde zijn? Uitsluiting veronderstelt onderdeel-van te zijn geweest. Wat niet wegneemt dat op grond van recente neuropsychologische inzichten zowel autochtonen als allochtonen echte pijn kunnen ervaren van sociale isolatie. Pierre Capel beschrijft dat indringend in zijn boek *Het emotionele DNA*, dat op 21 september 2017 uit kwam.]
6. Bijvoorbeeld: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/achtergrond/achtergrond/we-willen-meer-eenheid.8510195.lynkx>

verschijning⁷ in die openbare ruimte maken deel uit van het probleem⁸. Het volkshuisvestingsbeleid is hier ongetwijfeld debet aan. Het adresseren van dat conglomeraat van problemen door een beleid van verwaarlozing-gevolgd-door-sloop/nieuwbouw lijkt bepaald niet geslaagd⁹. Ook de manier waarop herstructurering werd aangepakt, werd door een begeleidingscommissie van forse kritiek voorzien¹⁰.

De gezichten van leefbaarheid

Mijn peiling binnen het Bewonersplatform Geuzenveld-Slotermeer, nu naar aanleiding van deze uitnodiging, wijst op slechts enkele gevallen van gelijkblijvende of meevallende leefbaarheid. In te veel gevallen wijzen de leden van het platform echter op verdere verloedering, voortgaande verwaarlozing van woningen¹¹ en openbare ruimte, illegale onderhuur, gebrekkige woningkwaliteit, en dergelijke. Het maakt niet zo veel uit of het nu koop- of huurwoningen zijn! Er werden situaties van min of meer extreme overbewoning gesignaleerd, vooral bij allochtone burgers. Over diverse woningbouwcorporaties is men slecht te spreken. Vooral de soms vele functiewisselingen bij corporaties en de verhuurdersheffing moeten het ontgelden.

Waar slechts zeer incidenteel een duidelijk signaal van hoop vandaan komt, is vooral sprake van een heel bijzondere samenloop van personen en omstandigheden, met name:

- een voorafgaande, lange periode van extreme verwaarlozing en verloedering;
- de aanwezigheid van een of enkele bewoners met zeer uitzonderlijke motivatie om het peil van de buurt op te krikken;
- het uitzonderlijke en bovengemiddeld presteren van een enkele woningbouwcorporatie zodra er geslooptnieuwbouw mag worden;
- het bovengemiddeld presteren van wijkagenten en/of BuurtVeiligheidsTeams.

Slechts in een heel enkel geval werd opgemerkt dat er door de herstructurering “toch wat normale mensen in de buurt zijn komen wonen”.

Tegen de meest westelijke rand hebben bewoners veel last van vliegtuiglawaai, deels omdat de juiste uitvliegroutes niet altijd gevolgd worden – al of niet moedwillig. De verwachting is dat dit niet snel verbetert. Sommige bewonersorganisaties in en vlak rond Nieuw-West voelen zich door lokale bestuurders op dit dossier genegeerd en soms zelfs geschoffeerd.

Ook is er toenemende overlast van laagfrequent geluid van *dance festivals* – sommige buurtjes liggen echt in het brandpunt van meerdere van dergelijke locaties. Dit type hinder wordt door stadsdeelbestuurders tot nog toe stelselmatig en zeer nadrukkelijk gebagatelliseerd.

Vooraf voor de beleving van leefbaarheid bleek het relatief vele groen in Slotermeer – vooral qua inrichting – essentieel. Daar wordt echter hier en daar van afgeknabbeld, om op onderhoudskosten te besparen. Heel jammer!

7. Zie http://en.wikipedia.org/wiki/The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life over het gelijknamige, beroemde boek van Ervin Goffman. Is het dan vreemd wanneer veel van deze immigranten zich in de openbare ruimte als uitgesproken niet-Nederlands presenteren? En is het vervolgens terecht als *Halleh Ghorashi* in Het Parool van 23 januari 2016 stelt dat "wij groepen met een andere achtergrond nauwelijks écht geaccepteerd (hebben) als Nederlanders"? [pagina 6-7 – toevoeging 24 januari 2016]

8. Van tijd tot tijd merkt iemand dan ook op dat hij van 'Marokko' naar een van de omliggende – 'wittere' – gemeenten verhuist... [toevoeging juli 2014].

9. In dit Ronde Tafelgesprek verwees prof. Maarten van Ham naar zijn inaugurale rede van december 2012, waarin hij met drie cruciale argumenten betoogde dat zo'n gemengde wijkenbeleid niet werkt. Prof. dr. Maarten van Ham (2012) *De Buurt. Best Belangrijk*. TU Delft, ISBN 978-90-818111-1-8. Pag. 13.

10. Brunel, Lydia, Paul Knoeff, Han Saaf en Arnold Paalvast (eindredactie, augustus 2008). *Participatie bij de stedelijke vernieuwing in Amsterdam Slotermeer. Tussen politiek en marketing*. Amsterdam. http://www.meerwaldt.nl/downloads/20080825_EvaluatieVanParticipatie.pdf

11. <http://www.bewonersplatform-geuzenveldslotermeer.nl/index.php#20120926trompzwaaard>

Dan maar kopen?

In de media en in het aangehaalde RIGO-rapport kwam ik hier en daar tegen dat vergroting van het aandeel koopwoningen een sterke impuls voor verbetering van de leefbaarheid zou zijn. Mijn observaties in Nieuw-West ondersteunen die claim zeker niet. We zien bijvoorbeeld ook dat de meer welgestelde tweeverdieners – enkele uitzonderingen daargelaten – niet bepaald mengen en voor hun inkopen vaak uitwijken naar aangenamere winkelgebieden buiten Nieuw-West. Ook rijst het vermoeden dat koopwoningen nogal eens gebruikt worden als pensions voor buitenlandse werknemers en daarbij niet bijdragen aan een betere leefbaarheid. Het verbeteren van leefbaarheid kan beter met andere instrumenten dan verkoop van sociale huurwoningen nagestreefd worden, zo concludeert Reinout Kleinhans¹². Ook Jos van der Lans toont zich uiterst kritisch over het volkshuisvestingsbeleid van deze regering als middel om de participatie te bevorderen¹³.

Participatieprobleem

Het moeizame samen leven waar ik deze notitie mee begon, kan wellicht gedefinieerd worden als een participatieprobleem. Als het nu zo is dat burgers met zeer verschillende karakteristieken beter met elkaar zouden moeten omgaan – beter participeren, ligt het dan niet voor de hand om te kijken hoe burgerparticipatie wordt 'behandeld' door het relevante bestuur? Welnu, op dit moment worstelen de voorzitters/woordvoerders van drie bewonersorganisaties van Nieuw-West, waaronder ondergetekende, met die vraag. Wij zijn niet optimistisch!

Als burgers – al of niet georganiseerd – ervaren dat zij door de lokale autoriteiten niet serieus genomen worden, hoe kun je dan verwachten dat dat grote participatieprobleem door die burgers wel wordt opgepakt...?

Mijn visie op verbetering

Een wijk ontwerpen en bouwen is één ding. Het kost een paar jaar maar dan staat ie er. De leefbaarheid oftewel de gebruikswaarde is op wijkniveau echter een zaak van vele tientallen jaren. Zo niet eeuwen. Daarvoor zijn de belangrijkste ingrediënten van *schoon, heel en veilig* noodzakelijk, zoals:

- goed onderhoud¹⁴ (de term *onderhoud* kon ik in het RIGO-rapport niet vinden) en beheer,
- goede handhaving,
- goede woningtoewijzing.

De eerste twee punten lijken mij geen kwestie van protocollen of artikelen die ergens op de plank liggen. Ze zijn een onderdeel van mensenwerk. Een studiedag met bewonersorganisaties (met name ProWest) en docenten en studenten van twee universiteiten heeft in april 2013 een reeks constructieve aanbevelingen opgeleverd om de socialehuurvoorraad zónder grootschalige sloop te verduurzamen¹⁵. Dit biedt wellicht ook aanknopingspunten voor leerwerkplaatsen.

Goede woningtoewijzing is zeer lastig, maar de feiten in Nieuw-West liegen er ook niet om. Dit biedt hooguit een handvat als er weer gebouwd wordt. Het verplaatsen van allochtonen lijkt ook niet dé oplossing¹⁶.

-
12. Reinout Kleinhans (2013) *Verkoop sociale huurwoningen goed voor leefbaarheid? Er is geen bewijs*. <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/10/19/verkoop-sociale-huurwoningen-goed-voor-leefbaarheid-er-is-geen-bewijs/> URL bezocht op 27 oktober 2013
 13. Jos van der Lans (2013): *Exit participatiesamenleving*. <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/10/27/exit-participatiesamenleving/> URL bezocht op 27 oktober 2013
 14. Argiolu, Bolt, Engbersen e.a. *Bloei en verval van vroeg-naoorlogse wijken*. NICIS Institute, Den Haag, 2008. ISBN 978-90-77389-62-1. Pag. 78
 15. Hein de Haan & Richard Bakker (2013) *Duurzame renovatie van socialehuurwoningen – symposiumverslag* Amsterdam. <http://prowest.nl/images/prowest/definitief%20verslag%20discussie%20duurzame%20woningvoorraad%20op%2024%20april%202013.pdf>
 16. *Verhuizen allochtonen oplossing?* Nieuwsonderwerp van 13 maart 2009.

Voor het samen leven van de verschillende bevolkingsgroepen moet misschien verder gezocht worden naar bijzondere sociaal-politieke acties, waarvoor auteurs zoals Shapiro & Carr¹⁷, en David van Reybrouck¹⁸ ideeën aandroegen. Ik ben daar niet bepaald deskundig in, maar wellicht kan prof. Evelien Tonkens na alle stormen over de participatiesamenleving goed advies geven.

– O –

Nawoord juli 2014

Richard Bakker, jurist, politicoloog en prominent lid van de bewonersvereniging ProWest, reageerde in het Aedes Corporatieforum op de parlementaire enquête¹⁹. Vanuit Amsterdam Nieuw-West waren er vele redenen om op het verloop van de enquête in te gaan.

Als eerste kritiekpunt noteerde hij over de enquête: "De parlementaire enquête over het volkshuisvestingsstelsel was voor huurders vooral: "Van ons, voor ons, zonder ons". De verslechterde positie van huurders bleef onderbelicht."

Bij de aanbevelingen noemde hij als belangrijke randvoorwaarden voor leefbaarheid in woonbuurten met name:

- beheersing van de Nederlandse taal;
- bevordering van de klimaatbestendigheid van wooncomplexen;
- actievere rol van corporaties bij woonoverlast, ondersteund door wetgeving inzake gedragsaanwijzingen.

Nawoord januari 2016

Inmiddels verschenen in najaar 2014 pessimistische rapporten van het Planbureau voor de Leefomgeving en van het Sociaal en Cultureel Planbureau en werd Europa in 2015 opgeschrikt door terreur (*Bataclan!*) en terreurdreiging. De Brusselse wijk Molenbeek kwam vooral daardoor eind 2015 indringend en negatief in het nieuws. Een peiling onder sleutelfiguren in Geuzenveld-Slotermeer leverde kort daarna meerdere opmerkingen op in de trant van: "Het is hier nét zo slecht!"

Dat verscherpt het beeld dat in dit hele betoog naar voren komt over het sociale klimaat in Nieuw-West en riep in herinnering wat wij in 2008 adviseerden in ons rapport over de herstructurering van stenen en bevolkingsgroepen van Slotermeer²⁰. Het ging ons vooral om de bijdrage die basis- en middelbaar onderwijs zouden kunnen leveren en formuleerden dat als volgt:

"Wij achten de (ouder-)participatie daar van doorslaggevend belang om de kwaliteit van Slotermeer als woon-, leef- en werkmilieu op z'n minst in stand te houden:

"Wij adviseren dringend om met de grootste spoed en volharding te werken aan eerlijke, goede kwalificaties van jongeren bij het einde van het basis- en alle vervolgonderwijs. Wij baseren ons hierbij op eigen ervaringen in verschillende onderwijssoorten over langere tijd van enkele van ons, op studie en

17. Zie noot 5 op pagina 1.

18. Zie <http://www.vn.nl/Archief/Politiek/Artikel-Politiek/In-gesprek-David-van-Reybrouck-en-Felix-Rottenberg.htm> 19 oktober 2013

19. Bakker, Richard, m.m.v. Hein de Haan en Arnold Paalvast (2014) Parlementaire enquête woningcorporaties: herstructurering Nieuw-West bleef helaas onderbelicht. URL – laatst bezocht 11 juli 2014: [Klik hier om het artikel te downloaden \(ca. 77KB\)](#). De vereniging ProWest is met name actief in Amsterdam Nieuw-West en onderhoud nauwe contacten met de Vrije Universiteit Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam.

20. Brunel, Lydia, Paul Knoeff, Han Saaf en Arnold Paalvast (eindredactie, augustus 2008). Participatie bij de stedelijke vernieuwing in Amsterdam Slotermeer. Tussen politiek en marketing. Amsterdam. Downloadlink: [EvaluatieVanParticipatie](#)

op berichten, zowel in de media als vanuit omwonenden. Volgens het rapport De staat van de aandachtswijken van 2007 spant ons stadsdeel in Amsterdam de kroon waar het om slechte onderwijsresultaten gaat. Wij vrezen serieus dat dit bij ongewijzigde praktijk rampzalige gevolgen heeft. Wij kunnen ons dus helemaal vinden in de uitspraak van Ahmed Marcouch: “Goed onderwijs is de enige escape uit het ongeluk”²¹

“Hoewel de inrichting en bekostiging van onderwijs vooral een taak van de rijksoverheid is, zijn de problemen in diverse Amsterdamse wijken dermate specifiek en nijpend, dat wij menen dat hier een belangrijke taak ligt voor de lokale overheden, zoals Marcouch wel lijkt te beseffen.

“Actieve en goede betrokkenheid van ouders, vooral die met een immigratieachtergrond, is volgens ons een absolute voorwaarde voor verbetering. Hier moet wellicht met drang en dwang aan gewerkt worden. Zeer waarschijnlijk moeten scholen daar extra, goed gekwalificeerd personeel voor aantrekken. Als een sterke en productieve betrokkenheid van jongeren én hun ouders bij het onderwijs niet drastisch bevorderd wordt, kun je verder aan woningen en overige fysieke elementen van de wijk vernieuwen wat je wilt maar zal dat niet of nauwelijks vooruitgang teweegbrengen op het terrein dat veel burgers in Slotermeer uiteindelijk het meest aan het hart gaat: het sociale terrein.”

Gelukkig zagen wij hier en daar aanwijzingen dat dit besef bij sommige beleidsmakers wel begint te leven, maar wij zagen zeker tot eind 2017 echt nog veel te weinig concrete, bijbehorende acties. Op 22 januari 2015 leek er – radio, kranten – een doorbraakje in aantocht. Maar er lijkt ons vanwege de recentere berichten toch nog heel veel (meer) te doen, vooral op het vlak van ouderparticipatie. Immers, té veel kinderen worden thuis nog beïnvloed door hardnekkige vijandigheid jegens andere – witte, bruine, zwarte – minderheidsgroepen, zeker in Nieuw-West.

Samenvattend kwamen over het kernthema 'leefbaarheid' de volgende adviezen in beeld:

- ouderparticipatie in vooral het basisonderwijs,
- goed onderhoud, schoon en heel,
- goede handhaving, veiligheid,
- goede woningtoewijzing,
- vermindering voortijdige schooluitval, goede en eerlijke eindkwalificaties,
- beheersing van de Nederlandse taal;
- waardengedreven (value based) onderwijs;
- bevordering van de klimaatbestendigheid van wooncomplexen;
- actievere rol van corporaties bij woonoverlast, ondersteund door wetgeving inzake gedragsaanwijzingen.

21. In: *Het Parool*, 5 augustus 2008, pag 22.

De Amsterdamse wethouder Marjolein Moorman trad in het voetspoor van Marcouch met haar uitspraak: 'Slecht onderwijs is op den duur levensbedreigend'. Dat is het zeker! Moorman sprak dan wel met name over functioneel analfabetisme, maar als we de berichtgeving over agressie in de zogenaamde 'coronatijd' in vooral 2021 overzien, wordt het wel heel moeilijk om niet te denken aan chronisch falen van onderwijs en opvoeding in Nederland. Zie: Lips, R. (2021, November 27). Nieuwe leiders. Interview. *TROUW*, Verdieping, p. 10-11.